

فقہ

الگوى تحليل فقہى مسائل مدرسہ

فکر الاسلامی

www.ketab.ir

وحید عابد

زیر نظر حجة الاسلام و المسلمین شیخ صادق فائق

فقه مدرسه

الگوی تحلیل فقهی مسائل مدرسه

انتشارات دلیل ما

وحید عابد

زیر نظر: حجه الاسلام والمسلمین شیخ صادق فائق

چاپ اول: بهار ۱۳۹۷

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۵۰/۰۰۰ تومان

چاپ: نگارش

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۴۴۲ - ۰۷۶ - ۱

تلفن و شماره: ۳۷۷۴۴۹۸۸ - ۳۷۷۳۳۴۱۳ (۹۸۲۵+)

دفتر: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه ششم، واحد ۶۱۲ و ۶۱۳
ارتباط: (با ما) | Info@dalilema.ir | www.dalilema.ir (خرید آنلاین)

مراکز پخش

قم. خیابان معلم. مجتمع ناشران. طبقه ۶. واحد ۴۴ | تلفن: ۳۷۷۴۴۹۸۸ و ۳۷۷۳۳۴۱۳
قم. خیابان صفائیه. رویروی کوچک. پلاک ۷۵۹ | تلفن: ۳۷۷۳۷۰۱۱ و ۳۷۷۳۷۰۰۱
تهران. خیابان انقلاب. خیابان فخرروازی. پیش بن بست ری. پلاک ۶۱ | تلفن: ۶۶۴۶۴۱۴۱
مشهد. چهارراه شهداء. ضلع شمالی باغ نادری. کوچه شهید خوراکان. مجتمع گنجینه کتاب. طبقه اول | تلفن: ۳۲۲۳۷۱۱۳-۵

انتشارات دلیل ما

www.dalilema.ir

مرکز نشر و پخش کتب معارف اهل بیت

۹ سال ناشر نمونه و برگزیده کشوری

با تولید بیش از ۱۰۰۰ عنوان کتاب

سرشناسه
عنوان و پدیدآور
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک
وضعیت فهرست نویسی
موضوع
موضوع
موضوع
موضوع
شناسه افزوده
رده بندی کنگره
رده بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی

عابد، وحید، ۱۳۶۲ -
فقه مدرسه الگوی تحلیل فقهی مسائل مدرسه
تهران: دلیل ما، ۱۳۹۷.
۶۸ ع.
1 - 076 - 442 - 600 - 978
فقیها
فتوای شیعه -- قرن ۱۴
Fatwas, Shiites -- 20th century
اسلام و آموزش و پرورش
Islamic education
فائق، صادق، ۱۳۳۹ -
1397 / 9 / 297 BP183
297 / 342
5162799

فهرست اجمالی

فهرست اجمالی	۵
سخن ناشر	۹
مقدمه	۱۱
گفتار اول: چیستی و ضرورت فقه مدرسه	۲۱
۱. کلیات	۲۲
۲. فقه مدرسه و ضرورت آن	۳۵
۳. ضرورت فعالیت مدرسه از نگاه فقه	۴۴
۴. جمع بندی	۷۸
گفتار دوم: موضوع شناسی فقهی در مدرسه	۸۱
۱. کلیات	۸۱
۲. احکام وضعی و مفاهیم فقهی مرتبط با مدرسه	۸۷
۳. احکام تکلیفی مرتبط با مدرسه - واجبات	۱۳۸
۴. احکام تکلیفی مرتبط با مدرسه - محرمات در ارتباط با دیگران	۱۹۵

- ۲۲۷..... ۵. احکام تکلیفی مرتبط با مدرسه - محرمات در ارتباط با مؤمن
- ۲۶۸..... ۶. احکام تکلیفی مرتبط با مدرسه - دیگر محرمات
- ۲۹۵..... گفتار سوم: تحلیل فقهی مسائل مدرسه
- ۲۹۷..... ۱. فرایند تقلید در مدرسه
- ۳۲۳..... ۲. الگوی تحلیل فقهی مسائل مدرسه
- ۳۵۶..... ۱. نمودار مراحل الگوی تحلیل فقهی مسائل مدرسه
- ۳۵۷..... گفتار چهارم: نتیجه‌های تحلیل فقهی مسائل مدرسه
- ۳۶۰..... ۱. تأسیس مدرسه
- ۳۷۱..... ۲. مذاکره دربارهٔ انشای آموزان (یا معلمان)
- ۳۹۰..... ۳. استفاده از موسیقی در مدرسه
- ۴۱۲..... ۴. استفاده از معلم مرد در دبیرستان دخترانه
- ۴۲۵..... ۵. بازرسی لوازم شخصی دانش‌آموزان
- ۴۳۶..... ۶. ارتباط دختران با جنس مخالف
- ۴۵۶..... ۷. ملاقات و جلسه‌ی آموزشی برای مادران در مدارس پسرانه
- ۴۷۳..... گفتار پنجم: الگوی اجرایی تحلیل فقهی مسائل مدرسه
- ۴۷۵..... ۱. الگوی جمعی در تصمیم و اجرا با نظریه فرایند تحلیل فقهی مسائل مدرسه
- ۵۰۹..... ۲. نحوه‌ی تشکیل شورای مدرسه و اداره‌ی آن
- ۵۲۶..... ۳. هماهنگ‌سازی منظومه‌ی مدرسه در عمل به فقه مدرسه
- ۵۳۹..... ۴. جمع‌بندی
- ۵۴۳..... پیوست ۱: نمونه سؤالاتی در حوزه‌ی پاسخ‌گویی فقه مدرسه

فهرست ۷۱

۱. سؤالات مربوط به راه‌اندازی و اداره‌ی مدرسه ۵۴۴
 ۲. سؤالات مربوط به مناسبات عناصر انسانی ۵۶۶
 ۳. سؤالات مربوط به اجزا و فرایندهای مختلف مدرسه ۵۸۳
- پیوست ۲: نمونه‌ی استفتای تربیتی از «آیه‌الله صافی گلپایگانی» به همراه پاسخ ایشان
..... ۶۱۳
- پیوست ۳: «اگره‌ی تخصصی با «آیه‌الله سند» درباره‌ی تأسیس رشته‌ی علوم انسانی
در دبیرستان ۶۲۳
- فهرست منابع ۶۳۷
- الف. کتاب‌ها ۶۳۷
- ب. مقالات ۶۴۲
- ج. منابع اینترنتی ۶۴۲
- فهرست تفصیلی ۶۴۳

مقدمه

انسان برای بندگی خدا به این دنیا پا می‌گذارد و با کنار رفتن حجاب‌ها از فطرت و شناخت خداوند، تنها او را شایسته‌ی پرستش می‌بیند و در راه بندگی او قدم می‌نهد.^۱ آن‌گاه که به راهنمایی پیامبران و اوصیای ایشان علیهم‌السلام از عذاب‌های جهنم^۲ و نعمت‌های بهشت^۳ آگاه می‌شود. برای ربایی از آن عذاب و دست‌یابی به این نعمت‌ها، عمل به دستورهای او را پیشه‌ی خود می‌مازد.

ترک محرمات و عمل به واجبات الهی در تمام عرصه‌های اختیار انسان، در پی معرفت خداوند و اعتقاد به او و به دنبال پذیرش ولایت اهل بیت علیهم‌السلام است. پس از معرفت و ولایت، بندگی که هدف خلقت انسان است با انجام دادن اعمال صالح محقق می‌شود و میزان کرامت انسان را نزد خداوند تعیین می‌کند.^۴

از سوی دیگر، حفظ گوهر معرفت خداوند و روی آوردن به عمل صالح و تقوا حفظ می‌شود و این دو (معرفت و عمل) با هم سعادت اخروی را به دنبال می‌آورد.^۵

۱. ذاریات (۵۱): ۵۶: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾

۲. «...إِنَّ أَهْوَى النَّاسِ عَذَابًا يُومَرُ الْقِيَامَةَ لِرَجُلٍ فِي صَخْرٍ مِنْ نَارٍ، عَلَيْهِ نَعْلَانِ مِنْ نَارٍ وَنَارٌ مِنْ نَارٍ يَغْلِي مِنْهَا دِمَاغُهُ كَمَا يَغْلِي الْمِرْجَلُ، مَا يَرَى أَنَّ فِي النَّارِ أَحَدًا أَشَدَّ عَذَابًا مِنْهُ وَمَا فِي النَّارِ أَحَدٌ أَهْوَى عَذَابًا مِنْهُ». (تفسیر القمی، ۲: ۲۵۸)

۳. «عن أبي بصير عن أبي عبد الله عن أبيه عليه السلام قال: قال أمير المؤمنين عليه السلام: طوبى لشجرة في الجنة أضلها في دار النبي صلى الله عليه وآله وليس من مؤمن إلا وفي داره غضنٌ منها، لا تحظر على قلبه شهوة شيء إلا أتاه به ذلك الغضن. ولو أن ركباً مجتأ سار في ظلمة مائة عام، ما خرج منها، ولو طار من أسفلها غراب، ما بلغ أغلاها حتى تسقط هريماً. ألا فبي هذا قازعوا...» (بحار الأنوار، ۸: ۱۱۷-۱۱۸ به نقل از أمالی: ۲۲۱، ج ۷)

۴. حجرات (۴۹): ۱۳: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

۵. مريم (۱۹): ۶۰-۶۳: ﴿الَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدِّينَ وَالْآيَاتِ الْمُنِيكَرَاتِ لِيُبَدِّلَ اللَّهُ دِينَهُمْ وَمَا يَبَدِّلُهُ اللَّهُ مِنْ دِينِهِمْ شَيْئاً وَلَا يَتُوبُونَ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

در حوزه‌ی معارف دینی، فقه اهل بیت علیهم‌السلام این بخش را رصد می‌نماید و دستورهای الهی را از لابه‌لای کلام خداوند در قرآن کریم و روایات معصومین علیهم‌السلام برای ما آشکار می‌سازد. فقهی که علمای وارسته‌ی شیعه از عصر حضور ائمه علیهم‌السلام تا کنون آن را حفظ نموده و به دست ما رسانده‌اند.

فقه (به این معنا) از گذشته تاکنون به دلیل موقعیت‌های خاص اجتماعی در تار و پود زندگی جامعه‌ی شیعه تنیده شده و بر تربیت فرزندان نیز تأثیرگذار بوده است.

دکتر نقش فقه در تربیت و فرهنگ شیعه، باید توجه داشت که در بررسی تاریخ تشیع، دغدغه‌ی اصلی به فقه اهل بیت علیهم‌السلام بخشی از هویت اجتماعی شیعیان بوده است؛ چرا که سنگ بنای فخر شیعی، قبول ولایت الهی اهل بیت علیهم‌السلام و مفترض الطاعه دانستن ایشان از جانب خداوند است. این عقیده در طول تاریخ سبب شده شیعیان معارف دین را تنها از طریق اهل بیت علیهم‌السلام بگیرند و کسی جز معصومان علیهم‌السلام را لایق و قادر بر تفسیر کتاب و بیان احکام و معارف الهی نشناختند.

شیعه همراه با سایر مسلمانان در طول تاریخ زندگی می‌کرده که دین و رفتار و قواعد عمل فردی و اجتماعی خود را از مصادر رسمی و وابسته به خلافت می‌گرفته است. به والیان، قضایان، عالمان و مفسران منسوب از جانب دستگزاران خلافت مراجعه داشته‌اند و در آن مسیر، خلیفه منشأ و هدایت‌کننده‌ی فرهنگ دینی آن‌ها بوده است. در این میان، شیعیان با اعتقاد به مشروعیت نداشتن نظام خلافت، خود را صرفاً متعهد به پیروی از اهل بیت علیهم‌السلام می‌دانستند و این تولی و تعهد دینی نسبت به ائمه علیهم‌السلام، منشأ شکل‌گیری زندگی اجتماعی خاصی در میان خود و در تعامل با دیگران شده است. این بافت اجتماعی شیعی با روی‌گردانی از عالمان و مفتیان وابسته به دستگاه خلافت، در تلاش بود تا الگوی زندگی خود را با مرزها و حدود الهی - که ائمه علیهم‌السلام آن‌ها را تعیین می‌کردند - سازگار سازد و در عین حال از جرگه‌ی ارتباطات بین مسلمانان خارج نشود.

وَعَدَّ الرَّحْمَنُ عِبَادَةَ بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًا • لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ فِيهَا بُكْرَةٌ وَعِشْيَاءٌ •
تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا •

ثمره‌ی ولایت‌مداری شیعیان، شکل‌گیری نوعی شیوه‌ی زندگی با مرزهای رفتاری شیعی بود که البته گاه به خاطر خفقان موجود، در جامعه‌ی بیرونی نمود نداشت؛ اما در میان خود شیعیان واضح و آشکار بود. این نوع زندگی با بافت عمومی جامعه که متأثر از نظام خلافت بود، تمایز و تعامل داشت. برای نمونه شیعیان به تدریج آموخته بودند که به‌گونه‌ای خاص وضو بگیرند و نماز را متفاوت بخوانند و بر اساس احکام اهل بیت علیهم‌السلام روزه بگیرند؛ در تقسیم ارث از قوانین مرسوم قضات تبعیت نمی‌کردند و حج خود را بر اساس قواعد خاص اهل بیت علیهم‌السلام گزار می‌کردند؛ معاملات خود را نیز طبق دستور ایشان تنظیم می‌کردند و خمس مال خود را روانه‌ی محضر امام علیه‌السلام می‌کردند؛ ازدواج و طلاق را بر اساس دستور ایشان صورت می‌گرفتند؛ فن، اموات خویش را نیز با الگوی مورد نظر امامان علیهم‌السلام انجام می‌دادند. خلاصه آن که جمعه‌ای از رفتارها و شیوه‌های زندگی و عبادات خود را با دستورهای اهل بیت علیهم‌السلام و نه نهاد خلافت، سامان داده بودند.

توجه به این نکته‌ی مهم نشان می‌دهد که بسیاری از دستورها و سفارش‌های اهل بیت علیهم‌السلام در زندگی شیعیان، هویت‌دین‌ها را شکل داده بود و اصل اصیل و بنیادین ولایت الهی اهل بیت علیهم‌السلام را در جان آن‌ها شناند. در مجموع، می‌توان تجلی عملی ولایت را در عمل به فقه اهل بیت علیهم‌السلام مشاهده کرد؛ چرا که عمل به فقه اهل بیت علیهم‌السلام بارزترین پیوند عملی شیعیان با امامان در گذر تاریخ بوده است. این پیوند مستحکم، شب و روز، در سفر و حضر و در خانه و بازار، عموماً شیعیان را از جهاتی شبیه و در مواردی متمایز از دیگران می‌ساخت. بر این اساس، فرهنگ و تربیت شیعی کاملاً با فقه اهل بیت علیهم‌السلام آمیخته شد و این امر، سهم فراوانی در شکل‌گیری هویت تاریخی شیعه و تشابه و تمایز اجتماعی شیعیان از دیگران ایفا کرد.

با این توجه تاریخی، مناسب است نگاهی به شرایط امروز خود و جامعه‌ی تشیع بیندازیم. آن‌چه در گذشته انتقال این هویت رفتاری و عملی را برای شیعه به ارمغان آورد، نهاد خانواده بود که در پیوند با نهاد علم و فقاہت به تربیت نسل بعد شیعه پرداخت و چون تربیت والدین به‌گونه‌ای بود که این هویت رفتاری در آن‌ها نهادینه گشته بود، ناخودآگاه

در راستای شکل‌گیری این هویت در فرزندان خود قدم می‌نهند. اکنون گرچه هنوز نقش خانواده در تربیت فرزندان بی‌بديل است، اما بی‌گمان در دوران فعلی، گسترده‌ترین و شاید مهم‌ترین نهاد اثرگذار در امر تربیت بعد از خانواده «مدرسه» است.

اکنون نهاد مدرسه رسماً مسئولیت آموزش نسل بعد را بر عهده داشته و سهم به‌سزایی در تربیت فرزندان شیعی دارد. خانواده گرچه هنوز بنیان و اصالت خود را حفظ کرده، اما طوفان فتنه‌های آخرالزمان سلامت آن را نشانه گرفته و در برخی محیط‌های اجتماعی شیعه چنان بنیان خانواده را سست نموده که سهم مدرسه در تربیت نسل بعد بیش‌تر شده است.

از آن‌چه از دست می‌توان اهمیت موضوع «فقه مدرسه» را بهتر شناخت. اگر تعلیم و تربیت، همراه و عجز بی‌فقه اهل بیت علیهم‌السلام نباشد، از سویی نمی‌تواند رسالت تاریخی خود را ادا کند و نسلی را که تربیشتر و زوداهتمام شرع است، آن‌گونه که مورد رضایت اولیای دین باشد، آماده‌ی حضور در جامعه سازد. رسومی دیگر، ممکن است فعالیت‌ها و اعمال اولیای مدرسه، معلمان و دانش‌آموزان ناخواسته بی‌بهره باشد. بی‌شک هدف از حیات که همان بندگی پیشگاه الهی است، قرار گیرد. فراموش نشود که ممکن است هدف از کار در مدرسه بسیار والا و مورد رضایت خداوند متعال باشد؛ اما دست‌یابی به این هدف تنها زمانی ممکن است که از راه مورد رضای خداوند متعال انجام پذیرد و اگر چنین نشود، راه‌ها و روش‌های خارج از چارچوب دستورهای شرع، دانش‌آموز و مربی را از آن هدف محروم می‌سازد.

از این‌رو مدارسی که دغدغه‌ی تربیت دینی و آموزش علوم نوین را به‌سبب تسل متدین دارند، نمی‌توانند بدون توجه جدی و همه‌جانبه به فقه اهل بیت علیهم‌السلام و صرف مناسبات فقه و مدرسه در تربیت و آموزش فرزندان شیعه، به سطحی رضایت‌بخش از تربیت دینی و آموزش علوم نوین به نسل متدین دست یابند. تجربه نشان داده است در مدارسی که فقیه آشنا با امر تعلیم و تربیت، دل‌سوزانه و مدبرانه در اداره‌ی مدرسه سهیم بوده، نتایج بسیار متفاوتی از جهت کیفیت رفتار فارغ‌التحصیلان و مراعات جوانب شرعی در فعالیت‌های مدرسه حاصل شده است.

مجموعه‌ی «فقه مدرسه» تلاشی برای پاسخ به این نیاز است که در پرتوی همکاری مشترک و مستمر مربیان دارای تجربه در عرصه‌ی تعلیم و تربیت دینی مدرسه‌ای و برخی از فضایی حوزوی پدید آمده است و هدف آن، جلب توجه مؤسسان، مدیران مدارس و مربیان مراکز آموزشی و تربیتی به اهمیت این امر خطیر است. در این نوشتار سعی بر این بوده که با نگاهی کاربردی و براساس نیازهای موجود در مدارس، مطالبی در زمینه‌ی «فقه مدرسه» به جامعه‌ی آموزشی و تربیتی عرضه گردد.

مجموعه‌ی حاضر شامل پنج گفتار است:

۱. چیستی و ضرورت فقه مدرسه

در این گفتار ابتدا سعی در نظر از فقه و فقاہت مدرسه‌ای را روشن ساخته، سپس مراد خویش را از «فقه مدرسه» بیان کردیم و لزوم شکل‌گیری مباحث میان‌رشته‌ای مرگب از فقه و مباحث تربیتی و آموزشی را توضیح داده‌ایم. در ادامه به اهمیت و ضرورت کار آموزشی و تربیتی در مدرسه پرداخته‌ایم تا هم «اصر فقاہت مدرسه‌ای» که یکی از مهم‌ترین مباحث فقه مدرسه است، از نگاه فقه بررسی شده باشد و هم ضرورت فقه مدرسه بیش‌تر توضیح یابد. هم‌چنین در ضمیمه‌ی این گفتار (پیوست ۱) به تحصیل نموده سؤال‌هایی مطرح شده که نیاز به توجه فقهی در بخش‌ها و فعالیت‌های مختلف مدرسه را آشکار می‌سازد.

۲. موضوع‌شناسی فقهی در مدرسه

گفتار دوم عهده‌دار این است که بر اساس نظام مرسوم طبقه‌بندی موضوعات در فقه، به فضای مدرسه توجه کند و احکامی را که ذیل این عناوین و موضوعات در مدرسه و فعالیت‌های مدرسه‌ای بیش‌تر مورد ابتلاست، بیان نماید و تا حد امکان مسائلی در این‌باره مطرح سازد تا نشان دهد ابواب فقهی بسیاری در محیط مدرسه کاربرد دارد؛ بنابراین لازم است کارشناسان و مدیران مدارس در این زمینه آموزش‌های مناسبی ببینند و مهارت‌های ذهنی بیش‌تری کسب کنند تا بتوانند هر چه بیش‌تر و دقیق‌تر، محیط خود را با حدود شرع مقدس تطبیق دهند.

۳. تحلیل فقهی مسائل مدرسه

در این گفتار، الگو و فرایندی طراحى و ارائه شده که با استفاده از آن احکام شرعى مربوط به فعالیت‌های مدرسه‌ای از جانب مسئولان مدرسه، دانش‌آموزان و اولیای ایشان به درستی دانسته شود. این فرایند از آن جهت از موضوع‌شناسی فقهی جداست که گاهی ضمن بررسی مسائل پیچیده‌ی مدرسه‌ای با تراحم احکام مواجه می‌شویم و این سبب می‌شود دقت‌ها و بررسی‌های بیش‌تری از ناحیه‌ی فقهی و نیز از ناحیه‌ی کارشناسی تعلیم و تربیت، برای تشخیص و تأیید شرعی اعمال شود.

۴. نمونه‌های تحلیل فقهی مسائل مدرسه

در این گف‌تار، برای تسهیل فهم مدل و فرایند تحلیل فقهی، نمونه‌هایی از مسائل مدرسه‌ای مطرح و بر اساس این الگو، تحلیل و بررسی شده است. تلاش بر این بوده که نمونه‌ها برگرفته از واقعیّت‌های جاری در مدارس و مبتنی بر تجربه‌های عملی باشد.

۵. الگوی اجرایی فقه مسائل مدرسه

در این گفتار، به ابعاد اجرایی پویاى و انجام فرایند ارائه‌شده در گفتار دوم پرداخته‌ایم. روشن است که تحقق مدلی تحلیلی در یک محیط آموزشی-تربیتی نیازمند سازوکارهایی است که بتوان به آن عمل کرد. بررسی الگوی اجرایی این نظام در محیط مدرسه بر اساس تجارب مدارس پیش‌تاز در این زمینه موضوعی را پایانی است. با ذکر دو نکته مقدمه را پایان می‌دهیم:

۱. احکام ذکر شده مطابق با نظراتی است که نشانی و مأخذ آن با ائمه و پاورقی بیان کرده‌ایم^۱ و لزوماً مطابق تمام نظرات موجود بین فقها نبوده و لازم است نظرات فقهای دیگر را از کتب فقهی ایشان یا با سؤال از ایشان به دست‌آورد.
۲. در نقل قریب به اتفاق آیات، روایات و متون فقهی عربی از نرم‌افزارهای مرکز

۱. دقت شود که ارجاع به «توضیح المسائل مراجع (محسّی)» در واقع ارجاع به نظرات فقهای است که نظرشان در متن و حاشیه آمده است. لذا در یک موضوع برای بیان اختلاف فتواها گاه ارجاعات متعدّد به این توضیح المسائل داده شده است.

تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور استفاده کرده‌ایم. هم‌چنین برای بازگردان فارسی بسیاری از نصوص، از ترجمه‌های موجود در این نرم‌افزارها، البته پس از اعمال اصلاحات و ویرایش متون، بهره برده‌ایم.

www.ketab.ir